

## Är farhågorna om stadsflytten på väg att besannas?

- **LKAB går återigen med vinst - och anser stadsflytten för dyr**
- **Svenska staten har inte tagit ägaransvaret, vare sig för LKAB eller för flytten av Kiruna, enligt Riksrevisionen**
- **LKABs styrelser och regeringarna har mörkat både kostnader och konsekvenser**
- **Kostnaderna vältras över på Kiruna-bor och anställda. Är farhågorna om stadsflytten på väg att besannas?**

Den 8 december 2017 publicerade den statliga revisionen av regeringen, riksdagen och de statliga myndigheterna och bolagen - Riksrevisionsverket - en viktig rapport. Rapporten handlar om hur besluten har tagits om LKABs investeringar i de nya huvudnivåerna som drivit fram stadsomvandlingarna i Kiruna och Malmberget, och hur de ansvariga har skött konsekvenserna av dessa beslut.

Rapporten är väldigt kritisk och det visar sig att vare sig LKAB eller de olika regeringarna har gjort vad man kan förvänta sig av dem. Vare sig när det gäller att redovisa kostnader och konsekvenser, eller att ta ansvar. Tvärtom har man hållit sig med snåriga beslutsunderlag, begrävat frågorna i informella pratgrupper utan mandat som är omöjliga att utkräva på ansvar, plus att man aldrig har dubbelkollat LKABs siffror eller prognoser utan låtit dem hållas. LKAB har därför kunnat underdriva kostnaderna för samhällsomvandlingarna och därigenom fått med sig alla att skjuta en snöboll framför sig, tills man investerat fast sig i backen och det inte går att vända utvecklingen.

En annan poäng som Riksrevisionen gör är att LKAB dessutom har lagt ned mer pengar på stadsomvandlingarna än vad ett privat bolag skulle ha gjort. Detta har skett framförallt för att LKAB värnat sitt varumärke men också berott på att regeringen inte har tagit sitt övergripande ansvar och att statens övriga verksamheter duckat, men att det ändå är **staten själv** som bär ansvar för detta eftersom man är **ägare** av bolaget. **Rapporten är helt enkelt en sågning av alla inblandade och ansvariga sen mer än 10 år tillbaka.**



Ändå är kanske det värsta att nuvarande LKAB-ledning använde rapporten för att snabbt som en avlöning dra sig ur det ansvar man ändå tagit hittills, eftersom man värnat om sitt varumärke och rykte i bygden. Veckan efter rapporten gick direktören för samhällsomvandlingarna Stefan Härmäläinen - som dessutom är fd kommundirektör i Kiruna Kommun och borde veta vad kommuninvånarna behöver - ut och annonserade att man framöver kommer att hålla sig strikt till minerallagens krav på ersättningsnivåer till fastighetsägare och inte ge det påslag på 25% man hittills gjort.

Härmäläinen hänvisade till rapporten från Riksrevisionen och hoppas uppenbarligen att ingen skulle orka läsa den. Detta är ett mycket fullt trick

eftersom Riksrevisionens krav riktar sig till staten som ägare. De kan **inte** kontrollera LKABs regelverk eller rutiner utan har bara makt att kritisera ägarna, dvs riksdagen och regeringen. Riksrevisionen säger alltså **inte** att LKAB ska ändra någon policy överhuvudtaget utan att regering och stat måste **klargöra** vem som ska göra vad och vem som ska betala för vad, så att inte LKABs ekonomi som bolag skadas. Detta eftersom LKAB är ett viktigt bolag för statens budget och därmed hela den svenska samhällshushållningen och alla som bor i Sverige.

Men Stefan Härmäläinen gör som LKAB har gjort sedan frågan om nya huvudnivåer kom på tal, man manipulerar sin omgivning i bolagsintressets tjänst, snurrar upp både myndigheter och sina egna ägare med dunkla budskap, skyller på andra och sätter press på sina anställda som ju också bor i gruvsamhällena, att ta ansvaret för både risker och kostnader. Nu presenteras ett nytt rekordbokslut och bolaget ser bara till bolagsintresset. Eftersom vare sig staten som sådan eller de folkvalda klarat av att ta sitt ansvar hittills för detta, är det nödvändigt att anställda, boende och verkande i Malmfälten själva bygger upp de strukturer som kan utöva det.

**Riksrevisionsverkets rapport** tar sin avstamp i 2008 års beslut i LKAB om nya brytningsnivåer men påtalar att bolaget redan 2004 vände sig till Kiruna Kommun med en begäran om att ändra översiktsplanen för kommunen eftersom centrum skulle påverkas av nya brytningsnivåer. Man ska komma ihåg att under dessa år gick järnmalmpriserna upp varje dag och den tidigare krisbygden började se fram emot en ny guldålder. En massa bolag bedrev prospekteringar efter mineraler i hela Norrbotten. Rena Klondyke-stämningen bredde nu ut sig när LKAB ville gå djupare och trots systemchocken för det globala kapitalet 2008 så togs de nya investeringsbesluten. Utbyggnaden skapade i sig en lokal boom och hela bygden inkapslades i en framgångssaga med löneökningar och influgen arbetskraft, som inte hade sin motsvarighet nästan någon annanstans i världen. Inte förrän 2014 när järnmalmpriserna började falla ordentligt infann sig eftertänksamheten men då var redan Kiruna-gruvan fördubblad och staden på väg att rivas, trots att ingen ny stadskärna fanns på plats. I Malmberget hade hela staden mer eller mindre hunnit rivas.

Riksrevisionsverket har läst protokoll och rapporter från alla aktörer de här åren och slår fast att;

- det underlag som bolagsstyrelsen hade som underlag vid investeringsbeslutet 2008 var snårigt och svåröversiktligt och följde **inte** internationell standard för gruvbolagsinvesteringar
- bolagsstyrelsen krävde **inte** ett bättre underlag av sina tjänstemän
- det fanns **ingen** analys av riskerna för bolaget med en så omfattande investering och påföljande flytt av städer. På revisionspråk så ändrades *bolagets riskprofil* men det hanterades **inte** alls.
- det fanns **ingen** samhällsekonomisk konsekvensanalys fast det finns exempel på sådana från andra länder där gruvbolag gör stora ingrepp i samhällsbilden
- bolagsstyrelsen vände sig **inte** till ägaren i regeringen för att informera om hur omfattande konsekvenserna var och begärde **inte** heller att ansvarsfrågorna redades ut



Björn Sprängare och Martin Ivert

De ansvariga både 2004 och 2008 var ordförande för LKAB **Björn Sprängare** och VD **Martin Ivert**.

Ägaren, den socialdemokratiska regeringen hade redan 2005 reagerat på LKABs planer genom att tillsätta "Malmfältgruppen" dit alla myndighetsaktörer, bolaget, facken och de politiska partierna bjöds in. Näringsminister på den tiden och sammankallande var **Tomas Östros** (numera ordförande i Bankföreningen), och statsminister var då **Göran Persson** (nuvarande ordförande i LKAB). Man tillsatte också något som kallades IDA-gruppen som skulle samordna de olika departementen och de olika ministrarnas ansvarsområden. Den som var sammankallande i IDA-gruppen skulle fungera som sekreterare i Malmfältgruppen. Men ett generalfel som regeringen gjorde, enligt rapporten, var att grovt underskatta problemen när man trodde att det skulle räcka med de befintliga lagarna och beslutgångarna. Istället har det visat sig att stadsflyttarna inte går att hantera utan att ändra på en rad lagar och att man inte kan sköta dem med informella pratgrupper. **Riksrevisionsverket kritiserar Malmfältgruppen för att ha försenat och försvarat eftersom det inte har gått att fatta bindande beslut.** Utöver dessa pratgrupper har regeringen agerat väldigt sparsamt fram till 2017 då man tog beslut om investeringsstöd riktat till bostadsbyggande i kommuner som Kiruna och Gällivare.



Göran Persson och Tomas Östros

Man kritiserar också LKAB för att inte ha formaliserat sin information till regeringen förrän 2011 när investeringarna i nya brytningsnivåer redan var genomförda. I rapporten noteras också att LKAB på senare tid, under 2017, har börjat påtala för regeringen att de borde öka sitt ansvarstagande men att inget hänt.

Men redan 2005 hade alltså regeringen tillsatt Malmfältsgruppen och i riksdagens näringsutskottet hade man noterat behovet av samhällsflyttarna. Enligt Riksrevisionsverket var investeringarna så omfattande att de borde ha karaktäriseras som **megaprojekt**. Sådana präglas enligt dem av ”risker för underskattade kostnader och överskattade intäkter, underskattade externa effekter, oklara ansvarsförhållanden och bristfälliga riskanalyser”. De skriver också att "Mot bakgrund av tidigare samhällsförändringar orsakade av brytningen är det rimligt att anta att LKAB och regeringen var medvetna om att det oåterkalleliga beslutet att investera i nya gruvnivåer inte bara skulle leda till kostnader för att anlägga gruvnivåerna, utan även kräva omfattande resurser och engagemang från flera olika parter med olika ansvar i det kringliggande samhället”, och noterar att ”Malmfyndigheterna i Norrbotten är en unik tillgång för Sveriges tillväxt och konkurrenskraft, och kan därmed betraktas som ett nationellt intresse. Anläggningen av nya gruvnivåer innebär, förutom en avsevärd investering för att säkra LKAB:s framtida verksamhet, en investering av stor betydelse för den statliga bolagsportföljen. Det statliga ägandet särskiljer LKAB från övriga gruvbolag i Sverige på så sätt att investeringen är av direkt relevans för statens budget”.

Riksrevisionsverket kritiserar därefter regeringen för att inte självständigt ha analyserat bolagets underlag och för att inte ha tagit in en ”second opinion” utan att den helt har litat på LKABs analyser, trots att kostnaderna skulle rymmas inom bolags uppdrag och inte alls undersökt riskerna, inte ens för bolagets värdeutveckling.



Maud Olofsson

**Inte heller har regeringen analyserat konsekvenserna för det omkringliggande samhället** och när LKAB tog sitt investeringsbeslut 2008 fanns det inte något underlag i den frågan. Vid den tidpunkten hade Alliansen regeringsmakten och **Maud Olofsson** var ansvarig näringsminister. Hon dök senare upp i LKABs styrelse 2012-15.

En annan risk som inte har beaktats överhuvudtaget men som Riksrevisionsverket tar upp efter att ha pratat med Bergsstaten (ansvarig myndighet för gruvbrytning) och

Boverket (ansvarig myndighet för bostadsförsörjning) är att **Kiruna nya stadskärna måste flyttas igen** eftersom den byggs på ytterligare en malmåder och sammanfattar att ”regeringen inte lät ta fram ett komplett beslutsunderlag av investeringens totala effekter för bolaget och omgivande samhälle för att kunna värdera den företags- och samhällsekonomiska lönsamheten i investeringen”.

Vidare så kritiserar regeringen för att ha **dumpat allt statligt ansvar** på LKAB och ha ansett att den inte har något vidare ansvar utan att investeringen och stadsomvandlingen ska genomföras på ”strikt affärsmässiga grunder och inte utifrån något särskilt beslutat samhällsuppdrag”. LKABs avkastningsmål har **med ägarens goda minne** för övrigt ökats under de aktuella åren från 8,5% på eget kapital år 2008 till 12% på eget kapital år 2016.

Perioden 2011-14 var Marcus Wallenberg ordförande i LKAB, 2014-17 höll Sten Jakobsson i klubban. Det var han som rekryterade Jan Moström till VD-posten när prisfallet på järnmalm inletts och företagets jakt på kostnader tog vid. Riksrevisionsverket konstaterar nu att LKAB betalar mer till privata fastighetsägare än vad minerallagen kräver men anser att ”ersättningen enligt produktionskostnadsvärdet (..) rimligen ingår i





Marcus Wallenberg

företagets skyldigheter enligt minerallagen och det affärsmässiga uppdraget”, trots Stefan Hämäläinens utspel. Men att **LKAB anser att stadsomvandlingarna är för dyra** blir uppenbart i rapporten där flera intervjuer med bolagets representanter 2017 redovisas som källor, vid sidan av protokoll och rapporter. LKAB framför till Riksrevisionen att de inte kan ta hand om kostnaderna för att bygga städer, flytta vägar och järnvägar.

Och Riksrevisionsverket håller med. LKAB är ett företag och regeringen har inte gett dem något annat uppdrag än att generera vinster åt staten. **Ansvar för stadsomvandlingarna måste istället hanteras av staten, av regeringen och riksdagen.**

Men det är så dags nu...

Risken är nu helt uppenbar att stadsflytten blir den grop med barackkvarter som många befarat. LKAB vill dra sig ur, statens olika myndigheter står inför fullbordat faktum efter att LKAB grävt ned sig i backen någon kilometer ytterligare, kommunerna i Malmfälten likaså. LKAB planerar dessutom för nya huvudnivåer som kommer att skapa mer och mer sprickor i marken. Och regeringen och riksdagen har väldigt få röster att vinna på att göra en statlig investeringsoffensiv i Malmfälten. Risken nu är att **boende och anställda hamnar med Svarte Petter** när järnmalmpriserna stabiliseras på en lägre nivå, LKAB ser om sitt ”konkurrensläge” på den internationella järnmalmemarknaden, nödvändiga lagändringar inte kommit på plats, EU-regelverken förhindrar ”subventioner” till privata bolag för att t ex bygga städer och vägar.



Göran Persson

Idag är det **Göran Persson**, fd socialdemokratiska utbildningsminister, finansminister (”världsmästare i budgetsanering”) och statsminister som är ordförande i LKAB. Han är känd för mycket hårda nypor och har fortsatt makt inom socialdemokratin som styr i Kiruna och Gällivare kommuner och även kontrollerar gruvarbetarnas fackförening IF Metall. Är detta en **strategisk utnämning** för att hålla Malmfältsborna på plats?

Nuvarande VD **Jan Moström** rekryterades från Boliden 2014 med det tydliga uppdraget att rensa bort kostnader och han har stängt ned flera dagbrottssatsningar som bedömts som äventyrliga i rådande läge. Han har också fört upp **stadsomvandlingarna som något som ”tynger LKABs resultat”** och ökat avsättningarna i boksluten för att visa på detta inför omvärlden. LKABs totala avsättningar till stadsomvandlingarna uppgår till drygt 11 mdr kronor medan vinstutdelningarna till staten 2005-2016 uppgår till drygt 30 mdr kronor. Avsättningarna i LKABs bokslut motsvarar för övrigt **inte** en fondering eller dylikt utan bokförs som en fordran på framtiden. Moström håller också i taktpinnen när det gäller omställningen av arbetsvillkoren med ett nytt arbetstids”avtal” där arbetstiden för första gången på decennier **förlängs** och han lanserar nu planerna på ytterligare huvudnivåer kombinerat med kraftiga automatiseringar och utan nyanställningar. Bolaget räknar med andra ord med kraftigt ökad produktion per anställd. Moström säger till SVT dessutom att LKAB behöver fler ”sammansomvandlingar” men hur genomförbart är detta? Planerar



VD Jan Moström (th) tillsammans med näringsminister Mikael Damberg (s)

LKAB i själva verket för att ***göra sig av med städerna?*** Varför skulle de inte nöja sig med fly-in-fly-out-orter om det är alternativet till att belasta LKABs resultat med eviga och dyra samhällsomvandlingar? Statens beredskap att ta ansvaret för sådant har hittills visat sig vara noll och regeringen och riksdagen verkar föredra att LKABs framfart sker utan kostnader. Det innebär dock att ***människorna tvingas flytta på sig*** och att gruvorterna dör.

Mediarapporteringen kring LKABs bokslut för 2017 (publiceras för allmänheten först i slutet av mars 2018)

pekar i samma riktning. Återigen gör bolaget stora vinster och slår produktionsrekord, men VD fokuserar på bolagets ”värdeutveckling” och säger till NSD att man rustar för nästa nedgång med ”effektivitetsåtgärder” - vilket de anställda redan märkt när det gäller sina egna arbetstider. Produktionen ska öka ytterligare från den nya rekordnivån och man planerar för ytterligare huvudnivåer i både Kiruna och Malmberget. Detta förevarar givetvis perspektivet på stadsflyttar, ifall städerna nu skulle lyckas överleva. Regeringen verkar efter Riksrevisionsverkets rapport ha förstått att man har ett initiativansvar när det gäller Kiruna stadsflytt och kom nyss med ett senkommet direktiv i frågan om järnvägsstationen. Men resultat väntas först om två år.

### ***Vart är dagens Kiruna-bor på väg då?***

Så frågan är om framtidstron om en rimlig livsmiljö i Malmfälten redan är söndersmulad eller om finns det ett motstånd som anställda och innevanare kan organisera upp och sätta emot?

/ *Knegarkampanjen Kiruna*



Kiruna stadsflytt stannar på arkitektborden?